Hallitusneuvos Kalle Tervo

Eduskunnan tarkastusvaliokunta

K 2/2024 vp Hallituksen vuosikertomus 2024

Lausuntopyyntö

Eduskunnan tarkastusvaliokunta on pyytänyt sosiaali- ja terveysministeriöltä kirjallista asiantuntijalausuntoa seuraavasti:

”*Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin ja selvittää, kuinka niin sanotun yksi yli yhden -periaatteen toteutumista voidaan edistää koko valtionhallinnossa. Eduskunta pitää tärkeänä selvittää menettelytapaa, jolla sisäisen tarkastuksen ja myös Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskuksen havaitsemista, valtion viraston tai laitoksen ylintä johtoa koskevista epäkohdista, voitaisiin ilmoittaa kyseisen viraston tai laitoksen operatiivisesta johdosta riippumattomalle taholle. Myös ulkoisen tarkastajan tiedonsaannista tulee tässä yhteydessä huolehtia.*

Valiokunta pyytää ministeriöltä kirjallista lausuntoa eduskunnan kannanoton toteutumisesta sekä arviota taloushallinnon prosessien ja kontrollien toimivuudesta ministeriön hallinnonalalla.

Valiokunta kiinnittää tässä yhteydessä huomiota siihen, että aika-ajoin julkisuuteen tulee tietoja valtionhallinnossa ilmenneistä valtion varojen väärinkäytöksistä. Valiokunta pyytää ministeriötä tästä näkökulmasta arvioimaan sitä, kuinka hyvin ohjeistus, sisäiset kontrollit ja valvonta toimivat ministeriön hallinnonalalla ja millaisia kehittämistarpeita näissä on. Valiokunta pyytää ministeriötä myös kertomaan kuinka havaittuihin väärinkäytöksiin puututaan.”

Väärinkäytöksistä ilmoittaminen ja yksi yli yhden -periaate

Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan virastojen ja laitoksen ylimpään johtoon liittyvistä epäkohdista ja väärinkäytösepäilyistä on mahdollista ilmoittaa sosiaali- ja terveysministeriölle. Ministeriö selvittää asiaa kulloisenkin tarpeen vaatimalla tavalla ja tarvittaessa ilmoittaa asiasta eteenpäin esimerkiksi poliisille tai valtiontalouden tarkastusvirastoon.

Mikäli ministeriön kansliapäällikön toiminnassa havaittaisiin eteenpäin ilmoittamista vaativa epäkohta tai väärinkäytösepäily, olisi ministeriössä mahdollista ilmoittaa asiasta valtioneuvoston oikeuskanslerin virastoon. Mikäli kyse on julkisiin varoihin tai omaisuuteen kohdistuvasta väärinkäytöksestä, asiasta ilmoitetaan valtiontalouden tarkastusvirastosta annetun lain 16 §:n mukaisesti valtiontalouden tarkastusvirastolle.

Ministeriön taloussäännössä on ohjeistettu menettelytavoista havaittaessa virheitä tai väärinkäytöksiä taloudenhoidossa. Taloussäännössä asiasta todetaan muun muassa seuraavasti:

> ”Ministeriön palveluksessa olevan henkilön, joka havaitsee kirjanpitoyksikön taloudenhoidossa tai sen vastuulle kuuluvien varojen hoidossa epäasianmukaisia tai riskialttiita menettelytapoja, laiminlyöntejä, väärinkäytöksiä tai rikoksia, joilla voi olla vaikutusta talouteen tai toimintaan, tulee ilmoittaa viivytyksettä havainnoistaan lähimmälle esimiehelleen. Epäillystä laiminlyönnistä, väärinkäytöksestä ja rikoksesta havainnontekijän tulee tehdä ilmoitus viipymättä esimiehelle tai henkilöstö- ja hallintoyksikön päällikölle, joiden on ilmoitettava asiasta sisäiselle tarkastajalle. Havainnon tekijä voi tehdä ilmoituksensa suullisesti tai kirjallisesti.

> Havaintojen kohdistuessa ministeriön tulosohjaamaan virastoon, niistä tulee ilmoittaa lähimmälle esimiehelle, jonka on puolestaan ilmoitettava tulosohjauksesta vastaavan osaston tai yksikön päällikölle.
>
> ---
>
> Toimintayksikön päällikön velvollisuus on ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin havaittujen väärinkäytösepäilyjen selvittämiseksi ja mahdollisten epäkohtien korjaamiseksi. Havaitut virheet on jokaisen mahdollisimman nopeasti korjattava. Lisäksi on tehtävä tarpeelliset muutokset säädöksiin, työmenetelmiin sekä kyseisen toimintayksikön sisäiseen valvontaan, joilla voidaan ehkäistä virheen ja väärinkäytöksen toistuminen. Ministeriön sisäisellä tarkastuksella on oikeus saada haltuunsa epäiltyyn tai havaittuun virheeseen tai väärinkäytökseen liittyvää tietoa ja ottaa kansliapäällikön määräyksellä asian tutkittavakseen.”

Virastojen ja laitosten sekä ministeriön henkilöstön on mahdollista ilmoittaa tietyistä väärinkäytöksistä myös ilmoittajansuojelulakiin (laki Euroopan unionin ja kansallisen oikeuden rikkomisesta ilmoittavien henkilöiden suojelusta, 1171/2022) perustuvan ilmoituskanavan kautta. Kanava on tarkoitettu vain ilmoittajansuojelulain alaan kuuluville ilmoituksille. Kanavan kautta on mahdollista ilmoittaa esimerkiksi julkisiin hankintoihin, valtionavustuksiin, henkilötietojen suojaan ja verosääntelyyn liittyvistä rikkomuksista. Kanavan käytöstä ei toistaiseksi ole saatu juurikaan kokemuksia.

Taloushallinnon prosessit ja kontrollit ministeriön hallinnonalalla

Valtion taloushallinnon prosessit ovat yhteisiä koko sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla, koska valtiolla on käytössä yhteiset taloushallinnon järjestelmät (pl. mahdolliset substanssijärjestelmät). Toimintaa tukemaan on valtiolla tunnistettu taloushallinnon riskit ja riskien poistamiseksi on määritelty taloushallinnon kontrollit sisältöineen ja vastuutahoineen. Ministeriön näkemyksen mukaan taloushallinnon prosessit ja kontrollit ministeriön hallinnonalalla toimivat määräysten mukaisesti.

Ministeriö seuraa hallinnonalan taloushallinnon prosessien toimivuutta muun muassa valtiontalouden tarkastusviraston vuosittaisten tilintarkastusten ja muiden tarkastusten kautta. Hallinnonalan virastojen ja laitosten ylimmän johdon edustus- ja matkamenoja ministeriö seuraa erikseen kahdesti vuodessa. Tilinpäätös- ja toimintakertomuskannanotoissa ministeriö ottaa kantaa virastojen ja laitosten toimintaan laajasti ja tarvittaessa edellyttää korjaavia toimenpiteitä. Tulosohjausprosessissa käydään jatkuvaa vuoropuhelua virastojen ja laitosten kanssa, joissa osaltaan varmistetaan toiminnan oikeellisuus. Loppujen lopuksi virastot ja laitokset ovat kuitenkin itsenäisiä ja vastaavat itse myös taloushallinnon ja muiden toimintojen prosessien ja kontrollien toimivuudesta.

Ministeriön arvion mukaan ohjeistus, sisäiset kontrollit ja valvonta toimivat pääsääntöisesti riittävän hyvin. Prosessit edellyttävät jatkuvaa kehittämistä ja uudistamista, jota korostaa sähköisiin järjestelmiin liittyvät riskit ja uhat. Valtiovarainministeriön ja valtiokonttorin johdolla tehtävä kehittämistyö yhteisissä järjestelmissä sekä ohjeissa ja määräyksissä on vienyt asioita hyvään suuntaan. Valmistelussa oleva sisäisen valvonnan uusi arviointikehikko ja sen kattava lanseeraaminen vahvistavat sisäistä valvontaa edelleen.

Sähköinen menojen käsittely ehkäisee väärinkäytöksiä ja valtion niukkenevien henkilöstöresurssien takia taloushallinnon tietojärjestelmiin rakennettavien automaattisten kontrollien merkitys väärinkäytösten ehkäisyssä on korostunut entisestään. Järjestelmäteknisin keinoin on varmistettu esimerkiksi maksuaineiston muuttumattomuus maksuunpanon yhteydessä ja käyttöoikeusroolien asianmukaisuus. Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskus varmistaa yhteisten taloushallinnon järjestelmien

osalta, että samalle henkilölle järjestelmiin annettavat käyttöoikeusroolit eivät muodosta vaarallisia työyhdistelmiä. Palvelukeskus toimittaa lisäksi järjestelmien käyttöoikeuslistat kirjanpitoyksiköihin tarkastettavaksi kaksi kertaa vuodessa. Käytössä oleviin taloushallinnon järjestelmiin tunnistaudutaan kirjautuessa ja järjestelmiin jää näkyviin lokitiedot toimenpiteistä.

Kaikki havaitut väärinkäytökset selvitetään ja tarvittaessa väärinkäytöksistä ilmoitetaan eteenpäin. Tarvittaessa asiakokonaisuuteen liittyen voidaan käynnistää erillinen sisäinen tarkastus. Mikäli kyseessä on julkisiin varoihin tai omaisuuteen kohdistuvasta väärinkäytöksestä, asiasta ilmoitetaan valtiontalouden tarkastusvirastosta annetun lain 16 §:n mukaisesti valtiontalouden tarkastusvirastolle.

Lisätietoja:

Talousjohtaja Mikko Staff, Strategia- ja talousyksikkö
Hallitusneuvos Kalle Tervo, Henkilöstö ja hallintoyksikkö